

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра права

Кваліфікаційна робота магістра

**на тему: «КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРЕЗИДЕНТА
УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ»**

студентки групи Пр 01-18
факультету економіки і права
освітньо-професійної програми
Конституційне і адміністративне
право
за спеціальністю 081 Право
Заугольнікової Інни Петрівни

Допущено до захисту
« ____ » _____ року

Науковий керівник:
доктор юридичних наук,
професор Шатіло В.А.

Завідувач кафедри права

_____ *Шатіло В.А.*

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ І. ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТА. ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ФУНКЦІЇ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ.....	7
1.1 Поняття та юридичні форми Президента України	7
1.2 Порядок обрання Президента України.....	14
1.3 Дострокове припинення повноважень Президента України.....	26
Висновки до Розділу 1.....	33
РОЗДІЛ 2. ФУНКЦІЇ І ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ	37
2.1 Повноваження Президента України	37
2.2 Правові акти Президента України	40
2.3 Апарат Президента України.....	42
Висновки до Розділу 2.....	45
РОЗДІЛ 3. РАДА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....	46
3.1 Структура і склад апарату Ради національної безпеки і оборони України ...	46
3.2 Функції та компетенція Ради національної безпеки і оборони України.....	49
3.3 Контрольні повноваження Президента України у сфері національної безпеки.....	51
Висновки до Розділу 3.....	53
ВИСНОВКИ	54
РЕЗЮМЕ.....	57
RESUME	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59

ВСТУП

На сьогоднішній день в період стрімкого розвитку України, безперервних реформ, на перший план виходять питання ефективності органів державного управління, які насамперед залежать від наявної сильної системи державних органів, які забезпечують стабільну діяльність основних гілок державної влади. Процеси трансформації охоплюють не тільки політичну, а всі сфери суспільного життя, адже від якості владних інститутів залежить якість життя в Україні.

Після загострення кризи в політичній сфері, питання про функціонування державних органів стає досить актуальним. Однією із наважливіших причин є невизначення повноважень та функцій політичних органів. Розмитість у діяльності органів управління пов'язані безпосередньо із прогалинами теорії на практиці, що вказують про необхідність реформування системи управління.

Особливе місце серед цієї структури посідає Президент України та президентські органи, оскільки вони займають неостанню роль в державному апараті та є однією із головних причин розмитості ситуації в політиці.

Час становлення влади Президента в Україні має найкоротшу історію, а сам процес відбувався в досить складних умовах. Доцільно стверджувати, що в Україні інститут президенства спершу виник як елемент задля поділу державної влади, а пізніше став основною частиною державного апарату.

Дискусії щодо інституту Президента не зупиняються і по сьогоднішній час. Зокрема питання про обсяг повноважень, механізм та порядок здійснення функцій Президентом залишаються неврегульованими і досі. Слід зазначити, що в законодавстві України відбувається розбіжність між теорією та практикою даного інституту. Тому питання аналізу чинних норм законодавства та дії їх на практиці потребують додаткового вивчення.

Останні події, які безпосередньо відбуваються на території України лише підтверджують той факт, що в Україні відсутня чітка модель державного управління, а постійний дисбаланс між гілками влади призводить до політичного

колапсу.

За останні роки наша країна отримала багато викликів, зазнала економічних, соціальних та політичних проблем. Часткова втрата територій, військові дії на сході України, втрата Криму лише ускладнюють і без того нелегке внутрішнє становище. Саме в цей час відбуваються зміни в системі державного управління. Але багато суспільно-економічних чинників не дозволяють говорити про ефективність системи державного управління, оскільки питання співпраці державних органів залишається неврегульованим.

У відповідності з вищезазначеним науковці стверджують, що нині в Україні відсутні теоретичні засади функціонування апарату Президента України, що негативно впливає на аналіз органів державного управління. Вивченням питань про інститут президенства присвятили такі науковці як: В.В. Погорілко, В.А. Шатіло, М.Р. Шаповал, С.П. Авер'янов, Л.Д. Павленко.

Актуальність теми полягає у тому, що на даний час відбуваються досить значні процеси трансформації в Апараті Президента України та зміни в законодавстві, що регулюють роботу органів управління. Безперечно це комплексна робота, вирішення якої неможливе без звернення до історії започаткування інституту президенства в системі управління України.

Метою дослідження є поглибити знання та проаналізувати конституційно-правовий статус, повноваження та функції глави держави, становлення та розвиток а також аналітика законодавства України щодо застосування його на практиці. Розробити пропозиції щодо вдосконалення інституту Президента України.

Для реалізації даної мети, виникла необхідність розв'язання нищевказаних **завдань**, а саме:

проаналізувати виникнення інституту президенства та його історичний розвиток;

визначити поняття «Президента України», його повноваження та функції;

розкрити структуру взаємодії Президента України з органами державного

управління;

поглибити теоретичні знання з питання функціонування апарату Президента України;

здійснити аналіз форм, структур та функцій Ради Національної Безпеки України.

Об'єктом дослідження є сукупність теоретично-практичних засад функціонування Президента України та його органів управління.

Предметом дослідження є конституційно-правовий статус Президента України: проблеми теорії та практики.

До методів дослідження належить: комплексне поєднання засобів та методів спеціального та наукового підходів, метод історико-правовий, завдяки якому досліджувалися витoki, становлення та розвиток інституту президенства в Україні; порівняльно-історичний метод, допоміг проаналізувати еволюцію Президента, за допомогою порівняльно-юридичному методу змогли описати та проаналізувати схеми органів управління та їх вплив на ефективну діяльність Президента України. Завд'яки методу тлумачення, змогли дати пояснення, термінам, значення яких були раніше невідомими. За допомогою методу моделювання змогли запропонувати актуальні варіанти вдосконалення моделі інституту президенства.

Структура та обсяг роботи. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 63 сторінок, з них основного тексту – 55 сторінок. Робота складається із вступу, трьох розділів у яких об'єднано дев'ять підрозділів, висновків, резюме, summary та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ I. ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТА. ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ФУНКЦІЇ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

1.1 Поняття та юридичні форми Президента України

Зародження інституту президенства виникає разом із появою людства, оскільки плем'я, спільнота чи велика країна завжди потребують чи потребували лідера, який би зміг представляти їх інтереси. Великі скупчення людей, які жили на одній території об'єднувалися у держави та мали власного лідера, який вирішував внутрішні проблеми та представляв їх інтереси поза межами власних володінь. Саме так і був започаткований інститут президенства у світі.

Що стосується становлення інституту президенства в Україні, то він має непросту історію і виник як елемент поділу державної влади. Історія формування інституту почалася після розпаду СРСР та створення незалежних, демократичних країн. Як згадує Л. М. Кравчук, "ідея запровадити в Україні інститут президенства виникла наприкінці весни – на початку літа 1991-го. Цікаво, що її підтримували як комуністи, так і представники "Народної Ради". Останні вбачали у введенні інституту президенства важливий крок у напрямку незалежності» [2, с. 21].

Після гострого обговорення, інститут президенства 5 липня 1991 року Верховна Рада прийняла Закон про посаду Президента відповідно до Закону «Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін до Конституції РСР».

Перехідний період у пострадянських державах відзначився неоднозначністю і непослідовністю політичних процесів, супроводжувався соціально-політичними конфліктами, боротьбою між різними гілками державної влади. Втім інститут президенства був введений у всіх республіках.

Однак як показує історія, запровадження посади Президента в радянських державах хоча і забезпечила високий рівень ефективної та стабільної роботи, мала схильність до авторитаризму. Україна в перші роки запровадження інституту

Президента також зіткнулася з даною проблемою. Оскільки інститут Президента мав більше повноважень та наділявся більшими функціями порівняно з іншими органами державної влади на той час. Тому така ситуація викликала невдоволення в парламенті.

Як зазначає А.Собчак: «необхідною умовою приведення в дію інституту президентської влади є забезпечення стримування і противаг законодавчої, виконавчої, президентської і урядової влад та інших інститутів» [5, с.77].

Наступним етапом розвитку інституту Президента в історії відбулося прийняття Конституції України в 1996 році. Хоча вона прямо не передбачала форми державного правління, але вона наділяла Президента України повноваженнями, які відносили форму державного правління до змішаної форми.

Однією із переваг змішаної системи державної влади можна назвати поєднання стабільності президентської влади та парламентської. Тим самим виключити можливість одноосібного захоплення Президентом України влади, як би це можна було б зробити у випадку президентської форми правління.

Запровадження інституту Президента це була своєрідна політична мода, тому що багато хто розглядав президентство як панацею вирішення всіх проблем.

На Всеукраїнському референдумі, який відбувся 1 грудня 1991 року народ України проголосував за незалежність та президентську форму правління. Інститут Президента з часів незалежності ставав об'єктом багатьох досліджень видатних науковців, які зробили великий внесок в розвиток даного питання. Серед найвідоміших такі науковці як: В.В. Погорілко, В.А. Шатіло, М.Р. Шаповал, С.П. Авер'янов, Л.Д. Павленко, С.Г. Кравченко, С.А. Тодика, В.М. Савчина, О.Ф. Годованець.

Поява поста Президента в системі державної влади показала, що Україна готова до змін. Одним із найважливіших етапів розвитку України як демократичної, правової та соціальної держави є те, що відбулося визначення ролі та місця Президента в системі органів державної влади. Президент в перекладі з латинської мови означає «той, що сидить попереду».

На сьогоднішній день інститут Президента України доцільно розглядати в декількох напрямках:

- сукупність конституційно-правових норм;
- форма і суть політичної організації;
- організаційно-функціональна структура [7, с.851].

Для кращого розуміння роботи інституту президенства потрібно, в першу чергу, розібратися з теоретичними матеріалах, які не завжди співпадають з діями на практиці. Важливо розуміти різницю між «інститутом Президента» та «правовим статусом Президента». Інститут Президента – це поєднання норм права і функцій та повноважень Президента. Даний інститут пов'язують із виникненням республік та поваленням феодального режиму. Багато сучасних науковців, які займаються вивченням питань про Президента України, вважають, що інститут Президента є лише однією із складової з правового статусу Президента.

Аналізуючи вищезазначене, доцільно буде вказати, що значення термінів є досить схожим, але не тотожним. Російський науковець, Єлісеєв О.В. дійшов висновку, що: «Як інститут конституційного права, інститут Президента складається з тих конституційно-правових норм, що регулюють його обрання, вступ на посаду, функціонування і відставку, тоді як нормативний зміст правового статусу Президента обмежується тільки рамками його діяльності» [8, с.32-35].

Безсумнівно, Президент України набуває певних прав та обов'язків після перемоги на виборах та інавгурації, на якій він складає присягу народові України. Каїнов С.М. розглядаючи інститут президентства дійшов висновку, що:

- по-перше, правові норми, що складають у своїй сукупності інститут Президента, первісні стосовно правового статусу Президента;
- по-друге, інститут Президента за своїм нормативним обсягом – ширше від правового статусу Президента.

Зміст останнього втілює насамперед сукупність функцій і повноважень Президента. Функції Президента свідчать про його повноваження, про його

правові можливості в їх реалізації. У найбільш загальному вигляді повноваження Президента сконцентровані в його правах і обов'язках. Тим самим правовий статус Президента визначає його діяльність. На відміну від правового статусу Президента, обсяг інституту Президента ширший: він утворюється за рахунок правових норм, що визначають не тільки його функціонування, але й обрання» [10, с.12].

Тому доцільно буде, вказати, що правовий статус Президента є менш широким від змісту інституту президентства, та є лише складовою даного інституту.

Постійні дискусії між науковцями відбуваються також з приводу тлумачення термінів: «інститут президентства» та «інститут Президента». Волощук С.В. вважає: «при дослідженні даного конституційно-правового інституту належить застосовувати словосполучення «інститут Президента», а не «інститут президентства», що подекуди вживається в науці та політичній практиці, яке має, як видається, дещо інший відтінок. Звернемося до Великого тлумачного словника сучасної української мови, де слово «президентство» трактується як: «1. Пост, посада президента; діяльність на цій посаді протягом певного часу» [11, с.49]. Тобто президентство це є безпосереднє виконання, особою, яка займає посаду глави держави, своїх прав та обов'язків.

Інститут Президента, має власну структуру яку можна розділити на такі етапи:

- процедура обрання Президента України;
- місце Президента у системі влади;
- права, обов'язки та повноваження Президента;
- припинення повноважень глави держави;
- відповідальність у разі порушення чинного законодавства України.

На думку багатьох вчених, «інститут Президента у найбільш загальній формі можна визначити як систему конституційно-правових норм, що регулюють формування та функціонування президентської влади, а також деякі питання,

пов'язані із забезпеченням безперервності та наступності цього важливого органу держави» [12, с.66].

Шатіло В.А. вивчаючи питання інституту Президента України дійшов висновку, що: «Глава держави України займає центральне місце в системі органів державної влади та наділений функціями і повноваженнями, визначеними Конституцією України» [13, с.43].

Інститут Президента є одним із найважливіших елементів в державному механізмі. «Президент це особа, яка формально займає вище місце в структурі державних органів влади, здійснює функцію представництва держави. У такому розумінні глава держави розглядається як одна з вищих владних інстанцій [14, с.18-19].

Відповідно до Конституції України, «Президент України є главою держави і виступає від її імені. Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержанням Конституції України, прав і свобод людини й громадянина» [1].

Основні обов'язки Президента України найкраще відображенні в тесті присяги: «Я, (ім'я та прізвище), волею народу обраний Президентом України, заступаючи на цей високий пост, урочисто присягаю на вірність Україні. Зобов'язуюсь усіма своїми справами боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу, обстоювати права і свободи громадян, додержуватися Конституції України і законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників, підносити авторитет України у світі» [1].

Для України посада Президента є дуже важливою, оскільки саме Президент є найвизначнішою постаттю в суспільно-політичному житті країни. Саме президентська влада має забезпечити стабільність в роботі органів державної влади, та й всього населення України. Сильна президентська влада має оперативно забезпечувати стабільність нашій країні, швидко реагувати та протидіяти будь-яким загрозам, як внутрішнім так і зовнішнім, виводити нашу державу із

складних, а інколи із безвихідних ситуацій.

Передумовою створення інституту Президента стали проект Конституції України 1995 року та Конституційний договір від 8 червня 1995 року за якими Президент мав статус глави держави та глави виконавчої влади. Як зазначають науковці: «фактично Конституційний Договір конституював Президента України як одно порядкову Верховній Раді сторону спершу конституційного, а згодом і законодавчого процесу» [15, с.49].

Прийнята Конституція України 28 червня 1996 року не відносить Президента, на відмінну від попередньої Конституції та Конституційного договору від 8 червня 1995 р., до виконавчої, законодавчої чи судової гілки влади. Але дане твердження не вказує на те, що Президент України обмежений в своїх повноваженнях по відношенню до функціонуванню виконавчої гілки влади. В той самий час, потрібно вказати, що наділення Президента повноваженням, як «глава держави» не вказує про створення четвертої гілки влади, яка б стояла над іншими: законодавчою, виконавчою та судовою. Хоча заради справедливості варто зазначити, що в основу відповідних конституційних норм були покладені саме положення Конституційного договору. Саме Конституція України остаточно визначила статус Президента України.

Конституція України регулює конституційно-правовий статус Президента, визначає його місце в системі державних органів, права та обов'язки, повноваження Президента, взаємозв'язки з іншими органами влади, регулює порядок обрання Президента та передбачає відповідальність відповідно до чинного законодавства.

Президент України не належить до жодної з гілок влади, а виступає як глава держави, знаходиться між гілками влади. У результаті цього Президент України має широкі повноваження щодо цих гілок влади. Відносини президента з парламентом – головний елемент державного механізму в країнах світу. Від ефективності взаємодії цих політичних інститутів багато в чому залежить стабільність всієї політичної системи. Зміни характеру відносин між президентом

та парламентом обумовлені, як відомо, радикальними змінами в державних структурах, що пов'язані з формуванням практично нової форми держави. Саме відносини між Президентом і парламентом багато в чому впливають на форму державного правління.

З метою запровадження системи гарантій та виключення можливості захоплення одноосібно всієї влади Президентом, Конституція України передбачає певні обмеження:

обмеження терміну повноважень Президента України;

обрання Президента шляхом загального, рівного і прямого виборчого права;

заборона мати інший представницький мандат, обіймати посаду в органах державної влади або в об'єднаннях громадян;

заборона займати пост Президента України однією й тією ж самою особою більше ніж два строки підряд;

можливість усунення Президента України з поста в порядку імпічменту в разі вчинення ним державної зради або іншого злочину;

можливість визнання Конституційним Судом України актів Президента неконституційними, через що вони втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України відповідного рішення.

Відповідно до Конституції України: «Президент України на час виконання повноважень користується правом недоторканності, це означає, що до усунення Президента з поста проти нього не можна порушити кримінальної справи та не можна арештувати. За посягання на честь і гідність Президента України винні особи притягаються до відповідальності на підставі закону. Звання Президента України охороняється законом і зберігається за ним довічно, якщо тільки Президент України не був усунутий з поста в порядку імпічменту» [1].

Проаналізувавши нормативні акти, стає очевидним, що Президент займає «пост», а не «посаду». У присязі, яку складає Президент України також йдеться про «високий пост». У такий спосіб, в законодавство введено новий термін «пост», який, однак, має місце лише стосовно однієї особи в державі –

Президента України. Тому пост глави держави – посада політична, має обумовлювати певні, законодавчо передбачені, особливості перебування Президента України у виникаючих у державі правовідносинах. Зокрема це твердження стосується участі Президента України в адміністративному процесі, здійснення якого регулюється КАС України.

Погорілко вважає, що: «Враховуючи висновок про належність поста глави держави до особливої, політичної категорії посад, відповідні доповнення слід внести до Конституції України, у нормах якої доцільно закріпити положення про те, що глава держави обіймає політичну посаду, виклавши також пов'язані із цим правові наслідки здійснення Президентом України своїх повноважень» [16, с.71].

Незважаючи на те, що пост глави держави характеризується певними відмінностями від посадових осіб, все ж таки їх об'єднує те, що вони користуються однаковими формами діяльності і виконанням певних повноважень відповідно до чинного законодавства України. Відповідно до вищезазначеного, можна дійти висновку, що Президент виконує свої повноваження в правовій та неправовій формах. Виконання своїх повноважень у вигляді видачі указів та розпоряджень є реалізацією правової форми. Їх дія є обов'язковою на всій території України. Проведення Президентом України переговорів із представниками інших держав, участі у роботі різного роду закордонних та міжнародних дво- та багатосторонніх зустрічах відноситься до реалізації не правової форми.

1.2 Порядок обрання Президента України

У радянський період через відсутність інституту президента в практиці державного будівництва проблеми щодо виборів глави держави практично не досліджувалися. Винятком були дослідження в галузі порівняльного конституційного права зарубіжних країн. Однак ці дослідження мали загальний ознайомчий характер.

Починаючи з 1991 року, коли Україна стала незалежною державою, науковці почали займатися вивченням питань проведення виборів та безпосередньо виборів Президента України. Саме в той час, зявилося дуже багато різних статей та публікацій, які стосувалися реалізації проблемних питань інституту Президента. Зокрема, питання щодо способу та порядку обрання глави держави в Україні висвітлені в працях Ф.Г. Бурчака, В.М. Шаповала, В.Ф. Погорілка.

Україна, як і в інших країнах зі змішаною (гібридною) формою правління, обрала прямі вибори президента. Такий політичний вибір не є випадковим. У ході дискусій, які мали місце в конституційній доктрині 80–90-х років ХХ століття і пізніше, дедалі частіше брали гору концепції «вищої легітимності», «сильної президентської влади». Крім цього, варто нагадати, що прямі президентські вибори були передбачені в проектах Конституції України та введені одразу з прийняттям Конституції України 1996 року. Президент обирається на основі загального, рівного та прямого виборчого права шляхом таємного голосування .

Саме від способу обрання Президента відповідно до парламентаризму, є визначення відповідальності глави держави. Як зазначають науковці, однаковий спосіб обрання глави держави та парламенту слід сприймати як ключовий параметр для визначення паритету органів України.

Ефективність здійснення діяльності глави держави у змішаних політичних системах, значною мірою залежить від підтримки парламентської більшості, чи вона знаходиться по відношенню до Президента в опозиції.

Однак серед науковців існує думка про те, що демократичнішим способом формування даного інституту є обрання президента парламентом. Більшість із них вказують на те, що закріплення прямого способу обрання президента в Конституції закладає конфлікт між вищими інститутами державної влади [17, с.74].

На думку деяких зарубіжних фахівців з конституційного права, Президент має обиратися парламентом тому, що саме парламент є єдиним виразником суверенної волі народу, а це, в свою чергу, зумовлює підзвітність президента

парламенту. Тільки у випадку обрання Президента парламентом у нього з'являється певна відповідальність, перед органом, який обрав його.

Інші ж вказують на те, що в разі обрання президента безпосередньо народом, він перестає бути державним органом, на який покладаються функції керівництва апаратом управління, і повинен виконувати ті обов'язки, які належить парламенту. Звідси випливає висновок про те, що устрій державної влади справді ґрунтується на принципі розподілу влади, якщо при аналізі конституції констатувати, що лише парламент обирається безпосередньо народом.

Існує також думка про те, що обрання парламенту і президента однакою способом зумовлює їхній однаковий правовий статус. У цьому випадку президент перед парламентом не несе відповідальності. Тобто державознавці акцентують увагу на тому, що похідний характер парламенту і президента від одного й того самого суб'єкта зумовлює тотожність їх конституційно-правового статусу [19, с.59].

Якщо проаналізувати погляди вітчизняних учених на спосіб обрання президента, можна з впевненістю сказати, що більшість українських науковців дотримуються однакою думки з приводу способу обрання Президента України.

До таких фахівців належать: С.А. Голубенко, М.О. Стафійчук, Ю.М. Тодика, Погорілко, вивчаючи дане питання вони дійшли висновку, що «В президентських і напівпрезидентських республіках президент має обиратися безпосередньо народом, тобто корпусом виборців, і цим отримати від них власний мандат на керівництво державними справами» [20, с.47].

Зокрема, В.Ф. Погорілко вважав: «що хоча і президент, і парламент обираються народом, але в жодному разі їх правовий статус не може бути однакою. Адже призначення названих органів у державному механізмі, а також їхні функції далеко не рівнозначні. Однією з основних функцій парламенту є законотворення, що й зумовлює відповідну ієрархію парламенту і президента» [21, с.32].

На жаль, нарікав дослідник, «в практиці суспільних відносин президентські структури фактично ігнорують відмінність мети, що ставиться обранням Парламенту і Президента, обстоюючи ідею рівності обох суб'єктів, а то й переваги Президента» [22, с.317].

Обрання президента прямим способом, має свої переваги, зокрема:

по-перше, тісніше поєднує Президента України з народом, оскільки народ самостійно обрав його;

по-друге, дає змогу президентові поводити себе більш незалежно стосовно парламенту. Адже президент, обраний не населенням країни, а представницьким органом, зазвичай не володіє таким обсягом владних повноважень, встановлених Конституцією, яким наділений Президент, обраний шляхом прямих виборів. Крім цього, обрання Президента безпосередньо громадянами, в цілому, підвищує авторитет Президента в системі органів державної влади та перетворює його в справжнього лідера нації. А нашій державі нині потрібен саме сильний президент, який би володів досить широкими повноваженнями і при цьому не входив би до жодної з гілок влади, а, навпаки, стояв би «поза» і «над» системою розподілу влад. Звісно, за умови обрання Президента парламентом про сильного главу держави не можна говорити, оскільки його влада вважається похідною від парламенту.

Таким чином, на основі вищенаведеного можна стверджувати, що теоретичний матеріал з питань виборів Президента України, а саме прямий спосіб обрання, відображається і в юридичних джерелах. У такому разі потрібно звернутися до думки відомого політолога Джованні Сарторі, який говорить, що: «Від учених очікують і вимагають дати слушну пораду, незалежно від того, звертають потім на цю пораду увагу, чи ні. Правда полягає в тому, що більшість їхніх поточних порад є недосконалими та неправильними, оскільки їх вплив не можна точно передбачити» [23, с.28-29].

Попри всі ці застереження, простежується загальна тенденція в світі, яка вказує на те, що спосіб проведення виборів глави держави, насамперед, залежить від форми правління та рівня демократії країни в якій будуть відбуватися вибори.

Для прикладу, принцип всенародного обрання лідера властивий державам в яких змішана форма правління. До таких країн відноситься і Україна.

Порядок обрання та вступу на посаду Президента України досить чітко та детально регламентується у вітчизняному законодавстві. Так, загальні положення, на яких базуються вибори президента, містяться у частині першій статті 38, статтях 69-71 Конституції України. Норми, що безпосередньо стосуються виборів Президента України, містяться у статті 103 Конституції України.

Крім норм основного Закону, на сьогодні прийняті та є чинними Закони України:

«Про вибори Президента України» від 28 лютого 2019 року [24];

«Про Центральну виборчу комісію» від 01 січня 2019 року [25];

«Про політичні партії в Україні» від 18 січня 2019 року [26];

та деякі інші поточні закони, які регламентують весь спектр питань, пов'язаних з виборами Президента України.

Основні засади виборів Президента України випливають із Конституції України, згідно з якою Україна є республікою, в якій народ України є носієм суверенітету та єдиним джерелом влади. Відповідно до статті 5 Конституції України передбачено, що: «народ здійснює владу безпосередньо та через органи державної влади й органи місцевого самоврядування» [1].

З огляду на основоположні конституційні приписи, статтями 71 та 103 Конституції України передбачено, що Президент України обирається всенародно, і вибори президента, як і вибори до органів державних органів, є вільними та відбуваються на основі загального і виборчого права шляхом проведення таємного голосування. Конституція встановила спосіб, у який мають бути врегульовані відповідні процедурні питання, згідно яких організація та проведення виборів визначаються виключно законами України.

Згідно з частиною першою статті 103 Конституції України Президент України обирається громадянами України строком на п'ять років. Обмеження права обирати і бути обраним чітко зафіксовано в Конституції та законодавстві.

Відповідно до статті 70 Конституції та п. 1 статті 2 Закону України «Про вибори Президента України» (далі – Закон) всі громадяни України, які на день виборів досягли вісімнадцяти років, мають право брати участь у виборах Президента України на рівних засадах. Щодо обмеження права обирати, то воно чітко зафіксовано у частині другій статті 70 Конституції та п. 5 статті 2 Закону: «не мають права голосу громадяни, яких визнано судом недієздатними». При цьому у здійсненні активного виборчого права не може бути будь-яких привілеїв або дискримінації за ознаками раси, належності до політичних партій або релігійних, інших переконань, статі, майнового стану, місця проживання або інших ознак.

Щодо пасивного виборчого права – права бути обраним Президентом України, то воно включає низку додаткових умов, які, звісно, зумовлюються особливою роллю та відповідальністю глави держави. Конституція України у частині другій статті 103 встановлює три умови:

перша умова: більш високий вік для Президента у порівнянні з суб'єктами активного виборчого права, оскільки подавати свою кандидатуру на пост Президента може громадянин України, вік якого є тридцять п'ять років, на час проведення виборів;

друга умова: так званий ценз осілості, відповідно до якого громадянин України, повинен проживати на території України, перед днем виборів, десять років;

третя умова: громадянство України та вільне володіння державною мовою.

В Конституції України вказані ще декілька обмежень, які стосуються посади Президента України, одна з них, говорить про те, що одна і та сама особа, не може займати пост Президента два строки підряд. Дане положення спрямоване на забезпечення реальної наступності з метою періодичного заміщення посади Президента і на впорядковане передавання влади від одного Президента до іншого, та уникнення від можливої узурпації влади. Водночас Конституція, на думку деяких дослідників: «допускає можливість обрання однієї і тієї ж особи на

посаду Президента втретє, але вже після того, як цю посаду займала інша особа» [27, с.53].

Обмеження строку повноважень президента двома мандатами – більш оптимальний варіант, ніж заборона на будь-яке переобрання однієї і тієї ж особи на цю посаду чи можливість необмеженого переобрання. Тобто, не варто впадати в крайнощі, які можуть призвести до негативних наслідків. Адже заборона переобрання – це зайве навантаження на політичну систему, яка не здатна постійно генерувати лідерів загальнонаціонального масштабу, а можливість переобрання однієї і тієї самої особи необмежену кількість разів створює сприятливі умови авторитарним тенденціям у політичній системі.

На сьогоднішній день, вибори Президента України регулюються Конституцією України, яка надає громадянам України пріоритетну роль у регулюванні суспільного розвитку. Одним із найважливіших волевиявлень громадян є право вибору Президента України. Як зазначає М.І.Станівчук: «Вибори –це політичний суспільно-правовий інститут, суттю якого є вияв реальної волі народу, що дає підстави характеризувати вибори як вид установчої влади народу» [28, с.60].

Вибори глави держави відбуваються на всій території України та проводяться відповідно до розділу 5 Конституції України та Закону України «Про вибори Президента України» [29] .

Громадянин України, який проживає або перебуває в період підготовки і проведення виборів за межами України, перетнувши державний кордон України на законних підставах, реалізує своє право голосу на виборах Президента України на загальних підставах.

Порядок висування кандидатів на пост Президента України, відповідно до Закону України «Про вибори Президента України» може відбуватися двома способами:

- політичними партіями;
- шляхом самовисування [30] .

Починаючи з першого дня виборчого процесу відбувається процес висунання кандидатів.

Партія чи виборчий блок можуть висунути одного кандидата на пост Президента України, який може бути членом цієї партії чи членом партії, що входить до блоку, або позапартійним громадянином. Висунання кандидата партією відбувається на зборах, а блоком – на між партійній конференції партій, які входять до блоку. У з'їзді, на якому здійснюється висунання кандидата, повинно брати участь не менше 200 делегатів. Кандидат, який висунутий політичною партією, для реєстрації повинен надати наступні документи:

заява особи висунутої кандидатом, про згоду балатуватися на пост глави держави;

рішення вищого керівного органу партії, прийняте у відповідності із Статутом;

анкета кандидата на пост Президента України;

автобіографія;

передвиборна програма кандидата у Президенти;

документ, який засвідчує внесення грошової застави;

декларація про дохід;

ксерокопії паспорта;

чотири фотографії кандидата на пост Президента.

Громадянин, який реалізує своє право щодо самовисунання, повинен особисто подати перелік необхідних документів для реєстрації кандидата на пост Президента до Центральної виборчої комісії (ЦВК), а саме:

заяву про самовисунення;

анкета кандидата на пост Президента України;

автобіографія;

передвиборна програма кандидата у Президенти;

документ, який засвідчує внесення грошової застави;

декларація про дохід;

ксерокопії паспорта;

чотири фотографії кандидата на пост Президента.

В Україні діє система виборчих комісій, яка складається:

Центральної виборчої комісії (ЦВК), дія комісії поширюється на всю територію України;

Окружної виборчої комісії (ОВК), їх повноваження діють лише на території відповідного територіального округу;

Дільничої виборчої комісії (ДВК) – дія виключно на території виборчої комісії.

Відповідно до Закону України «Про Центральну виборчу комісію» очолює систему виборів ЦВК – це постійно діючий колегіальний державний орган, до компетенції якого належить забезпечення організації підготовки та проведення виборів і референдумів в Україні, забезпечення реалізації та захисту конституційних прав громадян України» [31].

Центральна виборча комісія приймає рішення про реєстрацію кандидата в Президенти України або про відмову в реєстрації протягом п'яти днів з дня прийняття документів, передбачених Законом. Завершується реєстрація кандидатів у Президенти України не пізніше, ніж за п'ятдесят днів до дня виборів. ЦВК оприлюднює своє рішення в державних засобах інформації та на офіційному веб-сайті.

Особа, зареєстрована кандидатом у Президенти України, має право здійснювати передвиборну агітацію наступного ж дня після її реєстрації. Порядок проведення передвиборної агітації регулюється частиною 8 Закону України «Про вибори Президента України», відповідно до якого: «Передвиборна агітація – це здійснення будь-якої діяльності з метою спонукання виборців голосувати за або не голосувати за певного кандидата на пост Президента України» [32].

Агітація кандидатів на пост Президента повинна припинитися о 24 годині останньої п'ятниці, безпосередньо перед днем виборів. Згідно з виборчим законом

передвиборна агітація може здійснюватись будь-яким шляхом, який не суперечить Конституції України та Законам України.

З-поміж публічних агітаційних заходів, що прямо визначаються Законом, громадяни України, володіють правом публічного обговорення програм кандидатів а також їх особистих якостей, у будь-якій формі не забороненими законами.

Витрати на підготовку та проведення виборів здійснюються виключно за рахунок коштів з Державного бюджету України а також коштів фондів кандидатів на пост глави держави.

Центральна виборча комісія з коштів Державного бюджету, виділених на проведення виборчої кампанії, оплачує встановлені згідно з Законом: час на державному радіо і телебаченні, друкування передвиборних плакатів і публікацію передвиборних програм кандидатів у газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр», в обласних виданнях тощо.

Порядок формування виборчих фондів кандидата на пост Президента України визначено в статті 41-43 Закону України «Про політичні партії» і формується він за рахунок:

його власних коштів;

коштів партії чи партій, що входять до виборчого блоку, які висунули кандидата;

добровільних внесків фізичних осіб, які відповідно до Закону України «Про політичні партії» мають право здійснювати такі внески [33].

Граничний розмір виборчого фонду становить п'ятдесят тисяч розмірів мінімальних заробітних плат. При цьому добровільний внесок фізичної особи до виборчого фонду одного кандидата на пост Президента України не може перевищувати двадцяти п'яти розмірів мінімальних заробітних плат. До виборчого фонду забороняється робити добровільні внески іноземцям та особам без громадянства, а також анонімним жертводавцям.

Відповідно до статті 17 Закону України «Про вибори Президента України»: «чергові вибори в Україні відбуваються в останню неділю березня п'ятого року повноваження Президента» [34].

З моменту закінчення голосування територіальна виборча комісія розпочинає засідання, яке продовжується безперервно до встановлення підсумків голосування в територіальному виборчому окрузі. Центральна виборча комісія на підставі відповідних складених протоколів територіальних виборчих округів, не пізніше ніж на десятий день, з дня виборів складає протокол про результати виборів Президента України. Центральна виборча комісія не пізніше як на третій день з дня встановлення результатів виборів офіційно оприлюднює результати виборів Президента України в газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр».

Обраним Президентом України вважається кандидат, який одержав на виборах більше половини голосів виборців, котрі взяли участь у голосуванні. Новообраний Президент України вступає на свою посаду у визначений Конституцією термін: не пізніше, ніж через тридцять днів після офіційного оголошення результатів виборів, а у випадку, коли президент обраний на позачергових виборах, – у п'ятиденний строк після зазначеного оголошення. Вступ на посаду відбувається з моменту складення Президентом присяги народіві на урочистому засіданні Верховної Ради в присутності представників інших державних органів та місцевого самоврядування, політичних партій і громадських організацій, почесних громадян України та представників іноземних держав. Юридичне значення присяги полягає не тільки в тому, що з моменту її складення новообраний Президент України приступає до виконання своїх повноважень як глава держави, вона також є беззаперечним свідченням того, що повноваження попереднього Президента України припиняються.

За роки незалежності України її громадяни сім разів обирали Президента своєї держави. Перші вибори глави держави відбулися 1 грудня 1991 року, тоді Леонід Кравчук отримав 19,6 млн голосів «за», що становило 61,59 відсотків від загальної кількості виборців. Другі вибори президента відбулися 26 червня 1994

року, вони проводилися в два тури. За переможця в другому турі – Леоніда Кучму було віддано 52,15 відсотків голосів. Вибори президента у 1999 році знову принесли перемогу Л.Д. Кучмі, який отримав 56,25 відсотків голосів виборців. Вибори 2004 року, які проходили в умовах гострого протистояння В. Януковича і В. Ющенко, принесли перемогу останньому [35, с.33-35].

В 2010 році – головою держави стає Віктор Янукович. 2014 рік ознаменувався достроковою відставкою Президента. Позачергові вибори відбулися 25 травня, на яких главою держави став Порошенко Петро Олексійович.

Вибори 2019 р. відбувалися в два тури, перший тур відбувся 31 березня, і 21 квітня – другий тур. Перемогу на них здобув Зеленський Володимир Олександрович з результатом в другому турі 73,22% голосів виборців України.

Аналіз нормативно-правової бази та політичної практики виборів Президента України вказують на об'єктивну необхідність коригування законодавства про вибори глави Української держави в таких напрямках:

по-перше, конкретизація окремих конституційних положень, пов'язаних із кваліфікаційними вимогами до кандидатів у Президенти. У цьому зв'язку пропонується:

скасувати обов'язковий ценз проживання в Україні кандидата в Президенти (10 років), скоротити його до п'яти років, розширивши можливу кількість претендентів на цей пост;

обмежити обрання однієї і тієї ж особи на пост Президента України двома строками, запровадивши конституційну заборону (частина третя статті 103) на можливі прецеденти переобрання на третій, четвертий строк, якщо вони виокремлені тільки словом «поспіль»;

запровадити на виборах Президента України систему рекомендацій («поручительства») замість системи збору підписів громадян України на підтримку висування кандидатур на пост глави держави, яка в багатьох випадках є формальним «виявленням волі» виборців, а сама кампанія супроводжується численними порушеннями законодавства про вибори;

крім вищенаведених, ще й такі проблеми, які вимагають подальшого розв'язання у процесі вдосконалення законодавства про вибори Президента України, а саме:

порушення правил реєстрації та висування кандидатів; порушення норм проведення передвиборної агітації та фінансування виборчої кампанії;

використання адмінресурсів з метою обрання певних кандидатів;

установлення фактів підкупу виборців кандидатами, виборчими об'єднаннями, іншими організаціями, що діють з метою обрання певного кандидата;

запровадження чітких правил щодо голосування поштою, за відкріпними посвідченнями людей похилого віку та інвалідів.

1.3 Дострокове припинення повноважень Президента України

Найважливішим обов'язком Президента України є забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності, дотримання Конституції України, прав та свобод людини та громадянина. Як вважає О.М.Олькіна: «глава держави впливає на весь державний механізм, забезпечуючи конституційний правопорядок та узгоджену роботу всіх органів державної влади» [36, с.81].

Конституція України, закріплює, що діяльність Президента України на час виконання повноважень Президента України є постійною. Проте, варто зазначити, що дострокове припинення Президентом України повноважень, слід розглядати як виняток з цього правила.

На сьогоднішній день, дане питання є досить актуальним, оскільки часто виникають протистояння між органами державної влади. Деякі питання врегульовані на законодавчому рівні, але застосування їх на практиці викликає багато запитань. Тому врегулювання процедури припинення достроково повноважень Президента України вирішить низку проблем.

Багато хто з українських вчених, таких як В.Д. Яворський, А.В. Погорілко,

займалися вивченням даної проблематики, однак у своїх наукових роботах питання дострокового припинення Президентом повноважень вони розглядають поверхнево, без проведення детального юридичного аналізу.

В юридичній енциклопедії наведено визначення: «дострокове припинення повноважень – це правовий і політичний інститут, який закріплює принцип відповідальності і наступності у функціонуванні органів державної влади і місцевого самоврядування, їх посадових осіб. Насамперед, це – вид санкцій. З іншого боку, дострокове припинення повноважень може бути пов'язане з добровільною відмовою від виконання державних обов'язків (відставкою), смертю або неможливістю виконувати публічні обов'язки за станом здоров'я та іншими підставами» [37, с.43-45].

Підстави для припинення главою держави достроково своїх повноважень закріплені в Конституції України. Відповідно до статті 108 Конституції України підставами для дострокового припинення Президентом України повноважень є:

відставка;

неможливість виконання своїх повноважень за станом здоров'я;

усунення з поста в порядку імпічменту;

смерть.

Як зазначає В. Яворський: «Відставка Президента України – добровільне припинення ним своїх повноважень». Заява Президента України про відставку відповідно до Конституції України має проголошуватися ним особисто на засіданні Верховної Ради України. Дана процедура враховує світовий досвід дострокового припинення повноважень Президента. Відставка Президента України набуває чинності з моменту проголошення ним особисто заяви про відставку на засіданні Верховної Ради України.

Відставка передбачає дострокове припинення повноважень Президента України лише за його власною ініціативою. Конституція регламентує порядок здійснення відставки Президента загально, звертаючи увагу лише на такі принципові етапи:

Президент України повинен оголосити про свою відставку тільки особисто; заява має бути оголошена на засіданні Верховної Ради України.

Звертаючи увагу на те, що Президент України обирається шляхом прямого виборчого права, а це означає, що він отримав свій мандат довіри від народу України, тому і складати свої повноваження він зобов'язується перед ним. Дане положення цілком обґрунтовує положення про те, що заява має бути оголошена саме на засіданні Верховної Ради, оскільки остання представляє народ України та діє від його імені.

Відповідно до статті 109 Конституції України: «Відставка Президента України набуває чинності з моменту проголошення ним особисто заяви про відставку на засіданні Верховної Ради України». Від цього ж моменту припиняються його повноваження. Відставку неможливо відстрочити на певний час або ж за якихось умов, що дає можливість виключити ситуацію, коли глава держави на засіданні парламенту заявляє, що йде у відставку після закінчення невідкладних справ, тобто через деякий час — через тиждень, місяць, при настанні відповідних подій тощо. Таке відстрочення відставки за Конституцією України є неможливим [1].

Якщо Президент України оголосив про складання свої повноважень то дане рішення немає зворотної дії, тобто відкликати заяву про відставку Президент не може. Також слід вказати, що відставка Президента має невідворотній характер. Ні Верховна Рада, ні народ України не мають прав та повноважень для того, щоб змусити виконувати Президента свої обов'язки і надалі. Сама процедура відставки не вимагає погодження із будь-яким органом державного управління. Верховна Рада при даній процедурі не видає жодного рішення про згоду або відхилення відставки Президента. Оскільки рішення Президента про подачу у відставку не залежить від Верховної Ради, тому вона теж не може вплинути на рішення. Головне завдання, яке отримує Верховна Рада України в такому випадку, це питання про призначення дострокових виборів Президента України, відповідно до п. 7 ст. 85 Конституції України.

Наступний чинник за якого Президент України може достроково припинити свої повноваження, є «неспроможність виконувати свої обов'язки за станом здоров'я». Стаття 110 Конституції України встановлює «неспроможність виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я має бути встановлена на засіданні Верховної Ради України і підтверджена рішенням, прийнятим більшістю від її конституційного складу на підставі письмового подання Верховного Суду України –за зверненням Верховної Ради України і медичного висновку».

Тобто лише медичний висновок, без належного оформлення та підтвердження, не буде рахуватися причиною для дострокового припинення повноважень глави держави. Також задля підтвердження факту неможливості виконання обов'язків у зв'язку із станом здоров'я необхідно також письмове подання Верховного Суду України, яке містить юридичну оцінку медичного висновку.

Лише після того, як Верховна Рада України видасть рішення про те, що Президент не може виконувати свої повноваження за станом здоров'я, його повноваження вважаються такими, які припинили свою дію достроково.

Аналізуючи питання дострокового припинення повноважень глави держави Н.Діус дійшла висновку, що: «неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я означає такий стан його здоров'я, внаслідок якого він не лише не може виконувати свої обов'язки на час обговорення цього питання Верховною Радою України, але не зможе їх виконувати і в майбутньому» [38, с.95].

З огляду на вищезазначене, слід вказати, що питання припинення повноважень Президента за станом здоров'я до цього часу чітко не визначене в законодавстві України. Тому у Верховній Раді України було запропоновано законопроект «Про відставку Президента України» в якому зазначалось: «добровільне припинення Президентом України своїх повноважень у зв'язку з неможливістю виконувати їх за станом здоров'я вважається відставкою

Президента України і здійснюється за процедурою відставки, визначеною Конституції України» [39].

Але запропонована процедура порушує вимоги законодавства, оскільки Верховна Рада, з огляду на рішення про стан здоров'я Президента, може самостійно припинити виконання повноважень Президентом.

Конституцією України, до цього часу, не регламентовано, як саме відбувається визначення стану здоров'я глави держави, а також сама процедура пов'язана з медичним висновком. Оскільки Конституцією не врегульований ряд питань, таких як:

яка кількість голосів депутатів повинна проголосувати про позбавлення повноважень Президента;

який саме заклад медицини готує висновок про стан здоров'я Президента.

У зв'язку з цим, дана ситуація викликає певні труднощі у виконанні повноважень до врегулювання законодавства.

Можна погодитись з думкою російського вченого А.В. Зинов'єва, який вважає, що: «треба провести чітку межу між стійкою та тимчасовою нездатністю здійснювати повноваження Президента, а саме розповсюдити на Президента Кодекс законів про працю та враховуючи особливий статус Президента, прийняти відповідний закон з даного питання» [40, с.127].

На підставі наведеного, зрозуміло, що багато питань, які стосуються Президента України, його функцій, повноважень, прав та обов'язків залишаються досі не регламентованими діючим законодавством України.

Для структуризації та визначення чітких норм, які стосувались би лише Президента доцільно було б прийняти Закон України «Про Президента України». Однією із обов'язкових глав в Законі потрібно присвятити процедурі «Припинення повноважень Президентом України за станом здоров'я». В даній главі доречно було б вказати, ті критерії, які б врегулювали дану проблему, а саме:

визначення процедури перевірки Президента на здатність виконувати свої повноваження;

проходження щорічного медичного огляду;
врегулювати питання видачі та оформлення медичного висновку;
затвердити шаблон медичного висновку;
встановити процедуру ознайомлення із медичним висновком Верховній Раді (хто повідомляє, яка кількість депутатів голосує, строки оголошення рішення).

Конституція України передбачає ще один вид позбавлення Президента України повноважень, а саме «імпічмент». Для процедури імпічменту Президента, слід відвести окремий розділ, оскільки зовсім нещодавно Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)» від 10 вересня 2019 року [41].

До цього часу питання імпічменту було однією із найскладніших процедур та викликало багато суперечок, а законодавче регулювання різнилося із практикою.

Стаття 1 Закону України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)» дає визначення, що: «усунення Президента України з поста в порядку імпічменту є способом притягнення Президента України до конституційної відповідальності». А також роз'яснює: «імпічмент є позасудовим конституційним процесом, за змістом якого Верховна Рада України у разі вчинення державної зради або іншого злочину Президентом України може достроково припинити його повноваження» [42].

Ініціювати імпічмент Президента України може лише Верховна Рада України, більшістю голосів народних депутатів України від її конституційного складу.

Якщо рішення зібрало достатню кількість голосів, відбувається парламентське розслідування. Для проведення розслідування Верховна Рада України створює відповідну тимчасову комісію.

Порядок створення спеціальної тимчасової слідчої комісії регулюється ст. 4 Закон України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)». До складу спеціальної тимчасової слідчої комісії входять:

народні депутати України;
спеціальний прокурора;
спеціальні слідчі.

Завданням вищевказаних осіб відповідно до Закону є проведення розслідування обставин щодо вчинення Президентом України державної зради або іншого злочину, викладених у підписаному більшістю народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України поданні про ініціювання питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту.

Висновки і пропозиції тимчасової слідчої комісії розглядаються на засіданні Верховної Ради України. За наявності підстав Верховна Рада України не менш як двома третинами від її конституційного складу приймає рішення про звинувачення Президента України.

Рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту приймається Верховною Радою України не менш як трьома четвертими від її конституційного складу. Розгляду цього питання має передувати перевірка справи Конституційним Судом України й отримання його висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент та отриманням висновку Верховного Суду України про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину [3].

Що стосується повноважень Конституційного Суду, то при розгляді справи про імпічмент Конституційний Суд України уповноважений перевірити порядок створення та роботи спеціальної тимчасової слідчої комісії, правомочність складу та дій слідчої комісії і прийняти рішення про звинувачення або виправдити Президента України.

Таким чином, питання дострокового припинення повноважень Президентом України ми розглянули, але залишається питання хто ж буде виконувати обов'язки Президента до моменту обрання нового глави держави. Конституція України регулює дане питання. Відповідно до статті 112 Конституції

України у разі дострокового припинення повноважень Президента України його обов'язки буде виконувати Голова Верховної Ради України. Але є певні обмеження, які не може виконувати Головою Верховної Ради, відповідно до статті 112 Конституції України, а саме:

- не може звертатися до народу та звітувати про внутрішнє та зовнішнє становище;

- призначати всеукраїнський референдум;

- призначати поза чергові вибори до Верховної Ради;

- припиняти повноваження Верховної Ради України;

- призначати Міністра оборони України;

- призначати Генерального Прокурора;

- призначати та звільняти половину складу Ради Національної Безпеки України;

- призначати та звільняти половину складу Національної ради України з питань телебачення та радіомовлення.

- призначати третину складу Конституційного Суду;

- присвоювати військові нагороди;

- нагороджувати державними нагородами;

- здійснювати помилування;

- створювати дорадчі органи.

Виконувати обов'язки Президента України Голова Верховної Ради відповідно до Конституції повинен не більше дев'яноста днів. За період виконання обов'язків Президента, повинні відбутися позачергові вибори глави держави.

Висновки до Розділу 1

Статус Президента України, визначений у Конституції, дає підстави вважати його уособленням державної влади загалом, а не окремих гілок влади, що насамперед зумовлено колом повноважень, роллю і місцем глави держави в

системі органів державної влади.

Президент України в системі влади відіграє дуже важливу роль. Він виступає гарантом безпеки, територіальної цілісності, дотримання прав та свобод людини та громадянина, представляє інтереси України на міжнародній арені. Він перебуває у постійному взаємозв'язку із іншими органами державної влади, такими як Верховна Рада, Кабінет Міністрів України та іншими державними органами без яких здійснення ефективного управління державою було б неможливе.

Проаналізувавши чинне законодавство України та ознайомившись з багатьма джерелами на тему «Президент України», можна дійти висновків, що досить багато питань залишаються до цього часу не регламентованими діючим законодавством, та мають розбіжності теорія/практика.

Вивчаючи нормативно-правову базу та політичну практику виборів Президента України виникає необхідність коригування законодавства про вибори глави Української держави в таких напрямках: конкретизація окремих конституційних положень, пов'язаних із кваліфікаційними вимогами до кандидатів у Президенти. У цьому зв'язку пропонується:

по-перше, скасувати обов'язковий ценз проживання в Україні кандидата в президенти 10 років, скоротити його до п'яти років, розширивши можливу кількість претендентів на цей пост;

по-друге, обмежити обрання однієї і тієї ж особи на пост Президента України двома строками, запровадивши конституційну заборону (частина третя статті 103) на можливі прецеденти переобрання на третій, четвертий строк, якщо вони виокремлені тільки словом «поспіль»;

по-третє, запровадити на виборах Президента України систему рекомендацій замість системи збору підписів громадян України на підтримку висунування кандидатур на пост глави держави, яка в багатьох випадках є формальним «виявленням волі» виборців, а сама кампанія супроводжується численними порушеннями законодавства про вибори.

Крім вищенаведених, ще є й такі проблеми, які вимагають подальшого розв'язання у процесі вдосконалення законодавства про вибори Президента України, а саме:

- порушення правил реєстрації та висування кандидатів;
- порушення норм проведення передвиборної агітації та фінансування виборчої кампанії;
- використання адмінресурсів з метою обрання певних кандидатів;
- установлення фактів підкупу виборців кандидатами, виборчими об'єднаннями, іншими організаціями, що діють з метою обрання певного кандидата.

Таким чином, проаналізувавши конституційні норми підстав дострокового припинення повноважень Президента, можна відзначити цілий ряд особливостей при регулюванні цього важливого питання. Аналіз положень Конституції дозволяє зробити висновок, що під відставкою глави держави слід розуміти залишення поста Президентом з власної ініціативи.

Підставою дострокового припинення повноважень Президента є також неможливість виконувати свої повноваження за станом здоров'я. Однак питання критеріїв визначення стану здоров'я Президента та порядку надання відповідного висновку залишаються неврегульованими.

Спеціальний порядок притягнення до юридичної відповідальності Президента за здійснення ним тяжких злочинів (порушення Конституції, державну зраду і т.д.) і, внаслідок цього, дострокового примусового усунення з посади глави держави. Однак, процедура імпічменту украї складна, в ній залучені кілька органів державної влади (парламент, орган Конституційного правосуддя, Верховний суд), що створює труднощі у реалізації цього інституту.

Відсутність законодавчих актів, які б регулювали механізм, підстави та саму процедуру дострокового припинення повноважень глави держави, не дають можливість сповна реалізувати закріплені в конституції держави положення про припинення повноважень Президента.

У зв'язку з цим в Україні для реалізації процедури дострокового припинення повноважень глави держави доцільно прийняти Закон «Про Президента України», в якому визначити повний перелік та чіткий механізм врегулювання проблемних питань, які до цього часу виникають при припиненні повноважень глави держави.

РОЗДІЛ 2. ФУНКЦІЇ І ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

2.1 Повноваження Президента України

Доречно вказати, що останнім часом доволі відчутно посилилася увага до інституту Президента. Особливо це стосується питання функцій та обсягу повноважень Президента України, які є досить актуальним на даний час. Почастішали заклики про внесення змін до Конституції України з метою уточнень повноважень глави держави.

Конституція України регулює питання повноважень Президента України. Вичерпний перелік визначений в статті 102 і частині першій статті 106 Конституції України. Повноваження Президента можна описати відповідно до статті 102 Конституції України: «Президент України є главою держави і виступає від її імені, він є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина». Повноваження Президента України поширюються на всю територію України та охоплюють всі сфери суспільного життя.

Як вважає відомий юрист Д.А. Дорошенко: «Реалізація повноважень Президентом України – діяльність багатогранна, яка проявляється у різних формах та сферах суспільно-державного життя, тому практичне значення для розкриття сутності цих повноважень, інших їх особливостей відіграє класифікація. Завдяки такому упорядкуванню повноважень Президента України, можливим стає вичерпне з'ясування завдань, які на нього покладаються, змісту правовідносин глави держави із іншими владними суб'єктами, сфер суспільно-державного життя, у яких відбувається реалізація цих повноважень» [43, с.41].

Наприклад, згідно зі ст. 106 Конституції України Президент України має «широкі повноваження в різних сферах державного життя».

Зміст конституційно-правового статусу Президента України визначає його повноваження. Повноваження Президента України поширюються на всі сфери

суспільного життя. Відносини Президента з парламентом один із найголовніших елементів для успішного виконання державної політики. Від їх ефективності залежить стабільність всієї політичної системи. Від відносин їх співпраці залежить форма державного управління. Президент відповідно до Конституції впливає на роботу Верховної Ради та у деяких випадках може достроково припинити роботу парламенту.

Президент України наділений широкими повноваженнями, щодо формування інших органів державної влади. Президент України призначає та звільняє половину складу Національного банку України, а також Національної ради телебачення та радіомовлення. За поданням Кабінету Міністрів призначає а також звільняє голів державних адміністрацій.

Також Президент наділений значними повноваженнями у сфері органів судової влади. Глава держави для рівного представництва всіх гілок влади в Конституційному Суді України, призначає а також звільняє третину складу Конституційного Суду України. Він здійснює створення та реорганізацію судів загальної юрисдикції. Саме Президент України здійснює перше призначення судді терміном на п'ять років.

Лише Президент України може присвоювати вищі військові звання за заслуги перед державою, вищі дипломатичні ранги за сумлінне виконання своєї роботи, а також встановлює нагороди Президента України.

Президент є гарантом державного суверенітету відповідно до Конституції України. Для виконання цієї функції він вносить до Верховної Ради подання про оголошення стану війни, та приймає рішення про використання Збройних Сил України.

Конституція України розділяє функції глави держави та законодавчої влади. Незважаючи на це, Президент України наділений найбільшими повноваженнями у сфері виконавчої влади, і їх можна поділити на три групи:

- формування виконавчої групи;
- визначення функціонування та змісту;

дотримання законності в органах державного управління.

Багато науковців розглядають Президента України як рівноправного члена законодавчого процесу. Тому що, Президент України, володіє законодавчою ініціативою. Законопроекти, які вносить на розгляд глава держави розглядаються Верховною Радою терміново і в позачерговому порядку. Ще одним підтвердженням цього є те, що Президент підписує закони, які вже прийняті парламентом.

Повноваження глави держави закріплені в Конституції. Їх можна віднести до сфери повноважень законодавчої, виконавчої та судової гілки влади. Президент України не належить до жодної з гілок влади. Отже таким чином, Президент виступає суб'єктом, який не контролює діяльність органів державної влади, але попри це здійснює контроль за їх діяльностями.

На думку В.А.Шатіло, глава держави «використовуючи право вето та право скасовувати акти уряду, зберігає конституційний баланс сил на вищому щаблі державного механізму від парламентської диктатури та порушення балансу влад з боку Кабінету Міністрів» [44, с.67].

Конституція України наділяє Президента України, на час виконання повноважень глави держави, «правом недоторканності». А також стаття 105 Конституції України визначає, що «за посягання на честь і гідність Президента України винні особи притягаються до відповідальності».

Президент України не може передавати свої повноваження іншим особам або органам;

Президент України видає укази і розпорядження на основі та на виконання Конституції і законів України, які є обов'язковими до виконання на всій території України [1].

Однією із особливостей, Президента України на відміну від інших посадових осіб, є те, що повноваження в Президента більш ширші та глобальніші відповідно до чинного законодавства України.

2.2 Правові акти Президента України

Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України відповідно до Конституції України. Президент України приймає рішення про введення в Україні або окремі її частинах надзвичайного стану, а також оголошує у разі потреби про зони надзвичайної екологічної ситуації. Такі рішення Президента повинні бути затвердженні рішенням Верховної Ради. Президент здійснює загальне керівництво органами влади щодо національної безпеки, виступає як гарант оборони. Крім того, винятково лише Президент України може приймати рішення про прийняття або позбавлення громадянства України, здійснює помилування.

Лише Президент України може присвоювати вищі військові звання за заслуги перед державою, вищі дипломатичні ранги за сумлінне виконання своєї роботи, а також встановлює нагороди Президента України.

Для виконання своїх повноважень Президент України видає нормативні акти, які є загальнообов'язковими на всій території держави. Президент видає укази та розпорядження. Ці акти займають визначне місце в регулюванні суспільно-правових відносин.

Діюче законодавство України не розмежовує поняття «укази» та «розпорядження». У коментарі до Конституції зазначено, що «укази і розпорядження Президента за юридичними ознаками можуть бути нормативними, містячи правила поведінки загального характеру, розраховані на багаторазове застосування, або індивідуальними, що стосуються конкретних відносин чи осіб і мають одноразовий характер» [45].

Розпорядження Президента України не мають нормативного характеру і регламентують організаційні та технічно-правові напрямки співпраці Президента з органами державної влади. Деякі науковці вважають: «На відміну від указів, розпорядження Президента – це організаційно-оперативні акти, які мають допоміжне значення в правовому регулюванні діяльності глави

держави» [46, с.64].

Нормативно-правові акти Президента володіють підзаконним характером, оскільки відповідно до Конституції Президент України видає укази та розпорядження на основі та на виконання Конституції та Законів України та лише в межах своїх повноважень. Тому вони мають відповідати Конституції України та відповідати конституційній процедурі розгляду, ухвалення та набрання чинності.

Президент України приймає одноособово рішення про підписання нормативних-актів та без погодження із Верховною Радою. Окрім рішень, які зазначені в Конституції України, це рішення «про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану та оголошення у разі необхідності окремих місцевостей України зонами надзвичайної екологічної ситуації» лише вони потребують погодження із Верховною Радою.

В статті 106 Конституції України зазначено, що Президент України «має право вето прийнятих парламентом законів із наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України». Однак не регламентовано, яким нормативним документом відбувається таке повернення. На практиці, Президент для здійснення повноважень, про повернення законів на доопрацювання Верховній Раді, відправляє листи-рекомендації, в яких детально описує, в якій частині і що потрібно змінити.

На сьогоднішній час питання «вето» залишається одним із не роз'яснених в законодавстві України, немає чітко визначеної процедури накладення заборон Президентом на закони Верховної Ради, не вказано в якій саме формі має здійснюватися дане повноваження.

Президент України у процесі здійснення правотворчої діяльності, крім актів, форми яких передбачені Конституцією України, видає (підписує) низку інших актів, зокрема конституційні договори, політичні документи, офіційні документи міжнародного характеру.

Поряд з класичними актами правотворчості Президент України підписує політичні документи у формі політичних договорів та заяв, які мають на меті

вказати на однакову політику, що проводиться главою держави, парламентом та урядом стосовно важливих зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних питань, а також фіксацію шляхів для вирішення глобальних політичних проблем, які виникають в державі.

Президент України поряд із внутрішніми нормативними документами видає також і документи міжнародного характеру. До таких документів відносяться письмові рішення, які підписуються главою держави з метою виконання функції забезпечення належного рівня зовнішньополітичної діяльності держав та оформляються у формі, що визначається чинними міжнародними договорами та практикою, яка склалася у сфері міжнародного права.

2.3 Апарат Президента України

Ефективне виконання конституційних повноважень глави держави, зважаючи на здебільшого одноосібний характер даного інституту, зумовлює необхідність формування й функціонування спеціального апарату глави держави з метою комплексного забезпечення всіх напрямків його державної діяльності. Останнім часом роль Апарату України суттєво збільшилась, оскільки в деяких ситуаціях, які виникають в політичному просторі, вони отримували повноваження, якими не користувалися раніше.

Багато вчених таких, як О.І.Зозуля, І.М.Петрів, І.І.Бодрова, займалися вивченням питань апарату Президента та його політико-правового статусу. Деякі науковці вважають, що «система забезпечення діяльності Президента –це складне багатоаспектне формування» [47, с.59].

Як відзначив М.Кейзер, «будь яка влада ґрунтується на реальних здатностях проведення своєї волі, але не будь-яка влада має реальну можливість здійснювати свою волю. Сутність справи полягає в конкретному механізмі формування і реалізації політичної волі, в структурі співвідношень гілок влади, в інституціональному і правовому статусі влади» [48, с. 98].

Апарат Президента є необхідним державним органом для здійснення ефективної роботи Президентом України. На думку, Б.А.Сташун: «виникнення таких органів і установ належить до порівняно недавнього часу, хоча сьогодні без них важко уявити функціонування глави держави, яку б юридичну форму він не мав. Часом їх політичне значення навіть більш вагоме, ніж значення формальних конституційних органів» [49, с.41].

Як зазначає політолог І.І.Бодрова «значення цих органів полягає в тому, що завдяки їх існуванню, спираючись на них Президент здійснює державну владу, виконує покладені на нього повноваження, досягає поставлених перед ним суспільством цілі і завдання» [50, с.76-78].

Відповідно до вищевказаного, слід зауважити, що завдяки саме органам апарату Президента він може ефективно працювати та здійснювати свої повноваження. Тобто апарат Президента виступає, так званим посередником між Президентом України та зовнішнім середовищем.

Допоміжні органи Президента допомагають виконувати низку важливих функцій, такі як: консультативні, експертні, дорадчі, управлінські та інші функції. Створення таких органів залежить від ситуації в країні.

О.М. Осавелюк розробив класифікацію допоміжних органів і поділяє їх:

- «органи, що забезпечують персональний статус глави держави;
- органи які координують роботу інших органів державної влади;
- органи які представляють главу держави назовні» [51, с.59].

Дана класифікація не зовсім коректно класифікую допоміжні органи, оскільки деякі органи можуть поєднувати в собі обов'язки організації роботи Президента та управлінні роботою інших органів державної влади. Більшість українських вчених підтверджують думку, що необхідно врегулювати створення та діяльність допоміжних органів.

В.С.Жуковський запропонував наступну класифікацію допоміжних органів при Президентові, яка говорить про наступне: «структурні підрозділи апарату глави держави створюються за предметною та функціональними ознаками: предметні –

створюються для допомоги главі держави у виконанні його повноважень і є жорстко спеціалізованими, а функціональні забезпечують діяльність апарату в цілому». За В.С.Жуковським допоміжні органи поділяються:

- у сфері забезпечення національної безпеки і оборони України;
- у галузі державного управління і місцевого самоврядування
- у сфері забезпечення законності та правопорядку [52, с.71].

Вищенаведена класифікація найбільш точно класифікує функції допоміжних органів.

Апарат Президента – це сукупність органів, покликаних надавати главі держави допомогу в роботі, виконувати його вказівки та доручення.

На сьогоднішній день не має остаточного переліку допоміжних органів при Президентові. Кількість таких органів варіюється в залежності від політичної ситуації в державі та потреб для їх створення. На початку 1991 року з'явилися перші допоміжні органи для глави держави, які продовжують створюватися і сьогодні.

Що стосується функціональних органів, які входять до складу апарату Президента України, то єдиним таким органом є Офіс Президента (раніше Адміністрація Президента).

Президент України Володимир Зеленський затвердив указ №436/2019 від 10.09.2019 р. «Про положення про Офіс Президента України. Відповідно до пункту 1 Положення, офіс Президента – є постійним діючим допоміжним органом, утвореним Президентом відповідно до частини 1 статті 106 Конституції України.

Основним завданням офісу є організаційне, правове, консультативне, інформаційне, експертно-аналітичне та інше забезпечення здійснення Президентом України визначених Конституцією повноважень.

Очолює установу Керівник Офісу Президента. Відповідно до Положення «Про офіс Президента України» до її структури Офісу Президента входять:

- перший заступник Керівника Офісу Президента України;
- заступники Керівника Офісу Президента України;

керівник Апарату Офісу Президента України;
перший помічник, помічники Президента України;
радники Президента України; прес-секретар Президента України;
представники Президента України;
уповноважені Президента України;
Кабінет Президента України;
Кабінет Керівника Офісу Президента України;
директорати;
департаменти.

До складу Офісу Президента входять і Кабінет Президента України і Кабінет Керівника Офісу Президента України. Крім того, до офісу входять 8 директорати та 10 департаментів.

Висновки до Розділу 2

Проаналізувавши повноваження глави держави, доречно вказати, що Президент України займає формально перше місце. Дане положення впливає із обсягу та змісту владних повноважень, якими наділений Президент України.

Незважаючи на чималу кількість реформ, яка стосується органів виконавчої влади та внесення змін до Конституції України, питання повноважень Президента України та Апарату Президента України, залишається до кінця не врегульованим та потребує додаткових змін до законодавства. Багато практичних питань залишаються нерегламентованими в законодавстві, що призводить до невизначеності в діяльності Президента.

Ще одним питанням залишається неврегульована процедура накладення «вето» на закони Верховної Ради. Потрібно обов'язково систематизувати порядок накладення забори і визначити яким саме нормативним документом вона буде здійснюватися.

РОЗДІЛ 3. РАДА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

3.1 Структура і склад апарату Ради національної безпеки і оборони України

В сучасному житті питання безпеки держави є досить актуальним, з огляду на події які відбуваються в світі. Без функціонування спеціальних органів, які займаються питаннями роботи всіх державних органів в сфері безпеки, зберегти спокійне життя було б неможливо.

Для України питання безпеки є життєво необхідним на сьогоднішній день. Органом, який займається дотриманням безпеки в Україні є Рада Національної Безпеки України. Компетенція якої вказана в статті 4 Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» внесення Президентом України пропозиції щодо реалізації засад внутрішньої та зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони, а також координувати та здійснювати поточний контроль за діяльністю органів виконавчої влади» [54].

Відповідно до частини першої статті 107 Конституції України «РНБО є координаційним органом при Президентом України, на який покладається координація та контроль діяльності органів виконавчої влади у сферах національної безпеки і оборони» [1].

Тобто Рада Національної Безпеки України належить до допоміжного органу при Президентом України зі спеціальною компетенцією, діяльність якого дозволяє Президенту ефективно забезпечувати правовий статус національної безпеки.

Можна погодитися з українськими вченими стосовно того, що «на виключну важливість РНБО в апараті Президента України та її самостійний конституційно-правовий статус вказує і те, що це єдиний орган, в системі консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів і служб, які Президент України створює згідно з п. 28 ч. 1 ст. 106 Основного Закону та у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті».

Регулюється діяльність Ради Національної Безпеки України Законами України:

«Про Раду національної безпеки і оборони України [55];

«Про правовий режим надзвичайного стану» [56];

«Про державну таємницю» [57].

Як зазначає Р.А.Калюжний: «РНБО є єдиним органом, який має повноваження, функції та завдання із координації та контролю діяльності органів виконавчої влади в усіх складових сфери забезпечення національної безпеки і оборони» [58, с.70].

Після детального опрацювання нормативних джерел доречно вказати, що РНБО у своїй діяльності користується значним обсягом різноманітної інформації. Тобто основними видами інформаційної діяльності Ради є збирання, створення, зберігання, поширення та захист інформації.

На думку науковців «інформаційне забезпечення» Радою національною безпеки означає проведення діяльності по забезпеченню правдивої інформації громадян України.

Важливою частиною Ради національної безпеки є її структура. У науковій літературі зустрічається думка, що структура РНБО це внутрішня побудова, яка складається не лише з складу РНБО, а також із Секретаря та Апарату РНБО. Слід також зазначити, що в законодавстві немає чіткого пояснення терміну «структура РНБО».

Головною особою за посадою є Президент України, оскільки відповідно до Конституції України він є Верховним Головокомандувачем Збройних Сил України. Він здійснює загальне керівництво роботою РНБО. Президент України приймає рішення про введення в Україні або окремі її частинах надзвичайного стану, а також оголошує у разі потреби про зони надзвичайної екологічної ситуації. Такі рішення Президента повинні бути затверджені рішенням Верховної Ради. Президент здійснює загальне керівництво органами влади щодо національної безпеки, виступає як гарант оборони.

Лише Президент України може присвоювати вищі військові звання за заслуги перед державою, вищі дипломатичні ранги за сумлінне виконання своєї роботи, а також встановлює нагороди Президента України.

Наступним елементом структури РНБО є члени Ради. До їх повноважень належить внесення пропозицій щодо питань, які стосуються національної безпеки, проведення голосування та участь у організації роботи Ради.

Ще одним членом із структури РНБО є секретар. Його призначає Президент України і звільняє також він. До обов'язків секретаря належить організація проведення засідань РНБО та виконання прийнятих рішень.

Апарат Ради національної безпеки теж належить до структури та знаходиться під підпорядкуванням Секретаря РНБО. До його обов'язків належить забезпечення інформаційної роботи РНБО. Для ефективного виконання його діяльності, Апарат має власну структуру.

Проте, внутрішня структура може змінюватися в залежності від ситуації в державі. Якщо Україні загрожує національна безпека то РНБО збирається повним складом.

Відповідно до Закону Конституції України під складом Ради національної безпеки слід розуміти персональний склад, який визначений Президентом України.

Президент України самостійно формує персональний склад Ради національної безпеки. Відповідно до статті 107 Конституції України, до складу РНБО входять: Прем'єр-міністр України, Міністр оборони України, Голова

Служби безпеки України, Міністр внутрішніх справ України та Міністр закордонних справ.

Роль РНБО України важко переоцінити, оскільки саме вона займається стратегічним управлінням безпеки України. Основним напрямком діяльності РНБО є розгляд питань стосовно інформаційної безпеки держави та захист її інформаційного простору.

3.2 Функції та компетенція Ради національної безпеки і оборони України

Конституція встановлює, що компетенція та функції РНБО визначаються законом. Виконуючи завдання, які зазначені в Конституції України, РНБО реалізує завдання забезпечення державної безпеки та оборони. Відповідно до статті 1 Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року демократичний цивільний контроль розуміється як «комплекс здійснюваних відповідно до Конституції і законів України правових, організаційних, інформаційних, кадрових та інших заходів для забезпечення верховенства права, законності, підзвітності, прозорості органів сектору безпеки і оборони та інших органів, діяльність яких пов'язана з обмеженням у визначених законом випадках прав і свобод людини, сприяння їх ефективній діяльності й виконанню покладених на них функцій, зміцненню національної безпеки України» [59, с.93].

Для ефективної роботи будь-якого державного чи приватного органу необхідно в першу чергу визначити його організацію та компетенцію. Слово «компетенція» походить з латинської та означає – взаємно прагнути, відповідати. На думку Ю.О.Тихомиров визначає, що «компетенція –це покладений законно на уповноваженого суб'єкта обсяг публічних справ» [60,с. 50].

Виходячи із вищевказаного, можна сказати, що це перелік завдань, прав та обов'язків, які покладаються при виконанні державної роботи.

Як зазначає В.А.Ліпкан функції Ради національної безпеки «полягають в стратегічному управлінні національної безпекою» [61, с.8].

Стаття 3 Закону України «Про Раду національної безпеки оборони України» визначає три основні функції РНБО:

внесення пропозицій Президентіві України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони;

координація та здійснення контролю за діяльністю у мирний час;

координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони в умовах воєнного або надзвичайного

стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України.

На думку Ф.Флурі «РНБО законодавчо уповноважена розробляти рекомендації для Президента України з питань державної політики безпеки і оборони, а також координувати діяльність органів виконавчої влади в цій сфері» [62, с.82].

відповідно до вищезазначених функцій, до повноважень РНБО належать:
розробляє питання що стосуються безпеки України;
подає пропозиції Президентіві на розгляд;
вносить пропозиції щодо проектів та законів України.

А також РНБО є одним із методів контролю над Військовою організацією. Через РНБО глава держави здійснює контроль та управління Збройними силами України. Саме РНБО подає пропозиції Президентіві України про введення на територію України або окремі території воєнного стану. Згідно частини 2 статті 5 Закону України «Про державну таємницю» РНБО також контролює дотримання державної таємниці органами виконавчої влади.

Також потрібно звернути увагу, що в 2015 році було створено Орган під назвою Воєнний кабінет. Він належить до системи Ради національної безпеки. До повноважень цього органу належить координування з питань безпеки.

Проблеми теорії та практики не оминули і РНБО. Проблемним залишається питання відповідальності за прийняті рішення. Як стверджує В.А.Ліпкан «за своєю суттю РНБО, не входячи до жодної гілки влади, фактично може втручатися та впливати на діяльність виконавчої влади в сфері національної безпеки і оборони, при чому таке втручання може носити лише односторонній характер, оскільки в законі жодним чином не прописана відповідальність самої РНБО за нав'язане їй рішення, реалізація якого спричинила створення загрози чи небезпеки національній безпеці, або взагалі завдала їй шкоду» [63, с 73].

В загальному функції та компетенції РНБО підтверджують той факт, що він посідає визначне місце в забезпечення державного суверенітету, територіальної

цілісності держави та забезпеченні захисту України.

Рішення РНБО за роки своєї діяльності, особливо останнім часом, відіграли та відіграють важливу роль у забезпеченні України стабільності та захисту державної цілісності України.

3.3 Контрольні повноваження Президента України у сфері національної безпеки

З прийняттям Закону України «Про національну безпеку України» відбулося встановлення оновленої системи цивільного контролю. Хоча загальні положення про збереження безпеки держави залишилися незмінними.

Сьогодні багато хто з українських науковців займається дослідженням правового статусу Президента України в напрямку реалізації національної безпеки України, зокрема Ю.Тодика, О.Спіріна, Ю.Барабаш.

Незважаючи на те, що існує багато систем, які займаються додержанням національної безпеки, між ними теж існує певна послідовність. Головним суб'єктом, який забезпечує національну безпеку і оборону України є Президент. Відповідно до Конституції України Президент як глава держави, гарант державного суверенітету, територіальної цілісності, Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України і Голова Національної безпеки і оборони України провадить головне керівництво у питаннях національної безпеки.

Закон України «Про національну безпеку» уточнює повноваження Президента України при здійсненні оборони держави і вказує, що «такий контроль здійснюється Президентом: безпосередньо, через Раду національної безпеки і оборони, чи через створювані ним у разі потреби консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби» [1].

Здійснення контролю Президентом України через допоміжні органи влади, викликає багато суперечок, які до цього часу не врегульовані законодавством.

Робота органів Ради національної безпеки регулюється Конституцією України, Законами України, актами Президента України та міжнародними договорами.

Важливою процедурою є порядок роботи Ради Національної безпеки України. Відповідно до статті 9 Закону України «Про Раду Національної безпеки України» встановлює, що основною організаційною формою діяльності Ради національної безпеки і оборони України є її засідання. На засіданнях члени РНБО голосують особисто. В засіданнях мають право приймати участь Голова Ради, голови комітетів та народні депутати.

Якщо на засіданні Ради національної безпеки України члени проголосували за рішення не менше ніж двома третинами, таке рішення вважається прийнятим та вводиться в дію з моменту видання указу Президентом України.

Також при виникненні питань з забезпечення територіальної цілісності можуть створюватися тимчасові міжвідомчі комісії, робочі та консультативні органи. Функції вказаних органів затверджує своїм рішенням Президент України. Фінансування тимчасових органів відбувається за рахунок Державного бюджету.

На сьогодні управлінська практика охорони національної безпеки України покладає на Уповноваженого Президента України з питань контролю за діяльністю Служби Безпеки України. Він займається додержанням контролю за конституційними правами громадян, контролює положення, накази та інструкції Служби безпеки України на відповідність чинному законодавству та контроль за дотриманням державної таємниці.

Також передбачена посада Уповноваженого Президента України у справах дитини, Уповноваженого Президента України у справах кримськотатарського народу та інших.

Аналізуючи повноваження Уповноваженого Президента, варто зазначити, що його функції мають дещо обмежений характер, виходячи з того, що він уповноважений на виконання функцій Президента України. Відповідно статті 106 до Конституції України, передбачено, що Президент України не може передавати

свої повноваження іншим особам. Тому функції Уповноваженого Президента є лише допоміжними в роботі глави держави.

Також варто зазначити, що відповідно до статті 13 Закону України «Про національну безпеку України» Президент України не наділений повноваженнями із здійснення суто контролю.

Висновки до Розділу 3

Роль Ради національної безпеки України неможливо переоцінити, оскільки саме вона забезпечує оборону держави та громадян України. Вона відіграє ключову роль у забезпеченні стратегічного управління в державі.

Проаналізувавши нормативно-правові акти, а також сайт Ради національної безпеки варто зауважити, що конституційно не регламентуються повноваження РНБО, оскільки Президент України є Головнокомандувачем.

При умові не повної регламентації, контроль за безпекою і обороною держави здійснюється через Раду національної безпеки і оборони України. Чинне законодавство містить численні прогалини, які стосуються повноважень РНБО та функцій їх здійснень.

Для врегулювання проблемних питань, потрібно провести конституційну реформу, яка врегулює низку питань стосовно статусу Президента України в системі органів державної влади, виконання його функцій та повноважень, які створені для допомоги в роботі Президента України, також питання підготовки рішень та порядок їх розгляду. Особливої уваги заслуговує питання відповідальності Ради національної безпеки, яке і до цього часу залишається не врегульованим.

ВИСНОВКИ

За останні роки наша країна отримала багато викликів, зазнала економічних, соціальних та політичних проблем. Часткова втрата територій, військові дії на сході України, втрата Криму лише ускладнюють і без того нелегке внутрішнє становище. Саме в цей час відбуваються зміни в системі державного управління. Але багато суспільно-економічних чинників не дозволяють говорити про ефективність системи державного управління, оскільки питання співпраці державних органів залишається неврегульованим. Останні події, які безпосередньо відбуваються на території України лише підтверджують той факт, що в Україні відсутня чітка модель державного управління, а постійний дисбаланс між гілками влади призводить до політичного колапсу.

Політична ситуація в Україні, яка склалася на сьогоднішній день вимагає сильного, досвідченого керівника та злагодженої роботи органів державної влади. Інститут Президента відіграє дуже важливу роль у становленні та розвитку нашої країни. Він є головою держави, найвищою посадовою особою. Президент керує внутрішньою політикою та представляє інтереси нашої країни на міжнародній арені.

Статус Президента України, визначений у Конституції, дає підстави вважати його уособленням державної влади загалом, а не окремих гілок влади, що насамперед зумовлено колом повноважень, роллю і місцем глави держави в системі органів державної влади.

На сьогодні проведено недостатнє дослідження сфери гарантування державного суверенітету главою держави, а також державної цілісності, дотримання прав і свобод людини і громадянина та дуже важливого інституту відповідальності Президента України. Саме вказані повноваження Президента України є недостатньо врегульовані законодавством.

Президент України в системі влади відіграє дуже важливу роль. Він виступає гарантом безпеки, територіальної цілісності, дотримання прав та свобод

людини та громадянина, представляє інтереси України на міжнародній арені. Він перебуває у постійному взаємозв'язку із іншими органами державної влади, такими як Верховна Рада, Кабінет Міністрів України та іншими державними органами без яких здійснення ефективного управління державою було б неможливе.

Проаналізувавши чинне законодавство України та ознайомившись з багатьма джерелами на тему «Президент України», можна дійти висновків, що досить багато питань залишаються до цього часу не регламентованими діючим законодавством, та мають розбіжності теорія/практика.

Вивчаючи нормативно-правову базу та політичну практику виборів Президента України виникає необхідність коригування законодавства про вибори глави Української держави в таких напрямках: конкретизація окремих конституційних положень, пов'язаних із кваліфікаційними вимогами до кандидатів у Президенти. У цьому зв'язку пропонується:

по-перше, скасувати обов'язковий ценз проживання в Україні кандидата в президенти 10 років, скоротити його до п'яти років, розширивши можливу кількість претендентів на цей пост;

по-друге, обмежити обрання однієї і тієї ж особи на пост Президента України двома строками, запровадивши конституційну заборону (частина третя статті 103) на можливі прецеденти переобрання на третій, четвертий строк, якщо вони виокремлені тільки словом «поспіль»;

по-третє, запровадити на виборах Президента України систему рекомендацій замість системи збору підписів громадян України на підтримку висунування кандидатур на пост глави держави, яка в багатьох випадках є формальним «виявленням волі» виборців, а сама кампанія супроводжується численними порушеннями законодавства про вибори.

При умові не повної регламентації, контроль за безпекою і обороною держави здійснюється через Раду національної безпеки і оборони України. Чинне законодавство містить численні прогалини, які стосуються повноважень РНБО та

функцій їх здійснень.

Проаналізувавши чинне законодавство України та ознайомившись з багатьма джерелами на тему «Президент України», можна дійти висновків, що досить багато питань залишаються до цього часу не регламентованими діючим законодавством, та мають розбіжності теорія/практика.

Незважаючи на чималу кількість реформ, яка стосується органів виконавчої влади та внесення змін до Конституції України, питання повноважень Президента України та Апарату Президента України, залишається до кінця не врегульованим та потребує додаткових змін до законодавства. Багато практичних питань залишаються нерегламентованими в законодавстві, що призводить до невизначеності в діяльності Президента.

Для врегулювання проблемних питань, потрібно провести конституційну реформу, яка врегулює низку питань стосовно статусу Президента України в системі органів державної влади, виконання його функцій та повноважень, які створені для допомоги в роботі Президента України, також питання підготовки рішень та порядок їх розгляду. Особливої уваги заслуговує питання відповідальності Ради національної безпеки, яке і до цього часу залишається не врегульованим.

У зв'язку з цим доцільно прийняти Закон «Про Президента України», в якому визначити повний перелік та чіткий механізм врегулювання проблемних питань, які до цього часу виникають при припиненні повноважень глави держави.

РЕЗЮМЕ

Дипломна робота Заугольнікової Інни Петрівни на тему: «Конституційно-правовий статус Президента України: проблеми теорії та практики».

У дипломній роботі Заугольнікової Інни Петрівни досліджено конституційно-правового статусу глави держави, правову природу цього інституту, його становлення та розвиток в Україні, характеристика існуючих моделей на основі аналізу чинного законодавства України.

Крім того, проаналізовано історичні передумови становлення інституту глави держави в світі, визначено місце глави держави в системі інших органів державної влади, висвітлено особливості конституційно-правового статусу глави держави за різних форм державного устрою та розкритий зміст компетенції глави держави.

У другому розділі роботи, що присвячений аналізу інституту Президента, розкриті функції та повноваження глави держави та Апарату. Крім того, визначено структуру функціонального аспекту конституційно-правового статусу глави держави та розкрито зміст компетенції глави держави.

У третьому розділі опрацьовано поняття та форми роботи Ради національної безпеки і оборони України. Крім того, визначено структуру та склад апарату Ради національної безпеки і оборони України.

У роботі обґрунтовано висновки теоретичного та практичного характеру, визначено структуру функціонального аспекту конституційно-правового статусу глави держави, взаємодію Президента України з іншими органами державної влади та розкриття взаємозалежності форми правління та конституційно-правового статусу глави держави.

Ключові слова: Президент України, РНБО, органи державної влади, Апарат Президента, Офіс Президента.

RESUME

In the diploma work by Zaugolnikova Inna Petrivna «The constitutional and legal status of the President of Ukraine: problems of theory and practice" is researched, the legal nature of this institution, its formation and development in Ukraine are considered. Furthermore, the author also researches the historical background of becoming head of state institution in the world, the place of head of state in the other state bodies, researched the features of the constitutional and legal status of the head of state for the various forms of government and competence of the President.

The second part of the diploma is devoted to the analysis of competence of the President, Secretariat of the President. Furthermore, the structure defined functional aspect of constitutional and legal status of head of state and the content of the competence of the President.

In the final part of diploma elaborated the concept and form of the National Security and Defense Council of Ukraine. In addition, the author analysis the structure and composition of the National Security and Defense Council of Ukraine.

The author ground the theoretical and practical conclusions, the structure of the functional aspect of the constitutional and legal status of the President, the cooperation of the President of Ukraine with government and the interdependence form of government and constitutional and legal status of the state is disclosed.

Key words: The President of Ukraine, National Security and Defense Council of Ukraine, Government, Secretariat of the President.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Відомості Верховної Ради від 21 лютого 2019 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 26 вересня 2019).
2. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 25 вересня 2019 р. №794. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18> (дата звернення 11.10.2019).
3. Харитонов Є. О. Цивільне право України / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, О. В. Старцев. – Вид. 3-тє, переробл. і допов. – К. : Істина, 2017. – 808 с.
4. Про міжнародні договори України: Закон України від 20 липня 2014 р. №1906. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1906-15> (дата звернення 18 серпня 2019).
5. Про вибори Президента: Закон України від 28 лют. 2019 р. №474. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/474-14> (дата звернення 06.05.2019).
6. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 01січня 2019 р. №1932 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-15> (дата звернення 19.03.2019).
7. Про політичні партії в Україні: Закон України від 18 жовтня 2019 р. №2365. URL: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2365-14> (дата звернення 01.11.2019).
8. Про Положення про Офіс Президента України : Указ Президента України від 10 вересня 2019 р. №436/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/436/2019> (дата звернення 18 жовтня 2019).
9. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 11 січня 2019 р. №183/98ВР.URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 08 травня 2019).

10. Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпичмент): Закон України від 10 вересня 2019 р. №39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/39-20> (дата звернення 11 жовтня 2019).

11. Георгіца А.З. Конституційне право зарубіжних країн: Підручник. – Тернопіль: Астон, 2013. 129 с.

12. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов 2014. 65 с.

13. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 28 грудня 2015 р. №1550. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1550-14> (дата звернення 20 жовтня 2019).

14. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 11 січня 2019 р. № 183/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 17 жовтня 2019).

15. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 08 липня 2018 р. № 2411. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2411-17> (дата звернення 01 листопада 2018).

16. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 26 травня 2018 р. №389 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/389-19> (дата звернення 12 січня 2019).

17. Про державну таємницю: Закон України від 25 серпня 2018 р. № 3855 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12> (дата звернення 09 лютого 2019).

18. Барабаш Ю. Г. Конституційні засади правового статусу Президента України / Ю. Г. Барабаш // Нормотворча діяльність Президента України та її нормопроектне забезпечення: [монографія] / О. В. Скрипнюк, В. Л. Федоренко, Ю. Г. Барабаш, Я. О. Берназюк та ін. ; за ред. О. В.

Скрипнюка і В. Л. Федоренка. – К. : НАДУ, 2018. 21-34 с.

19. Білак М. Президент України як гарант Конституції України / М. Білак // Право України. 2017. 16-19 с.

20. Біленчук П. Місцеве самоврядування в Україні: Муніципальне право: Навчальний посібник для вузів/ Петро Біленчук, Віктор Кравченко, Микола Підмогильний; Європ. ун-т управл., безпеки та інформ.-правових технологій; Т-во науковців по сприянню муніципальній реформі "Юрблагодійконсалтинг". - К.: Атіка, 2015. 302. 87 с.

21. Берназюк Я. О. Акти Кабінету Міністрів України та інших органів державної влади як джерела конституційного права / Я. О. Берназюк // Джерела конституційного права / Ю. С. Шемшученко, Н. М. Пархоменко, О. В. Скрипнюк, О. І. Ющик, В. М. Шаповал : Наукова думка, 2010. 314 с.

22. Місцеве самоврядування в Україні: історія, стан, перспективи: Зб. матеріалів Олег Бабенко,. - Кіровоград: Центрально-Українське вид-во, 2017. 53 с.

23. Битяк Ю. П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади: Монографія. – Х., 2015. 62 с.

24. Бойко О. В. Інститут президентства в Україні і США (порівняльно-правовий аспект) : дис.: 2012. 79 с.

25. Бурчак Ф.Г. Президент України. – К.: Суми, 2012. 24 с.

26. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.)/ уклад, і голов, ред. В. Т. Бусел. -К.; Ірпінь : Перун, 2015. 36 с.

27. Великий тлумачний словник сучасної української мови / За ред. В.Т. Бусел. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2011. 920 с.

28. Авер'янова В. Б..Виконавча влада і адміністративне право: навч. посібн. Київ, 2017. 88 с.

29. Георгіца А.З. Конституційне право зарубіжних країн: Підручник. – Тернопіль: Астон, 2015. 71 с.

30. Горlach М. І., Кремень В. Г. Політологія: наука про політику:

підручник / М. І. Горлач, В. Г. Кремень – К.: Центр учбової літератури, 2009. 78 с.

31. Діус Н.І. Конституційно-правове регулювання підстав дострокового припинення повноважень глави держави в Україні: навч. посібн. Харків 2018. 94 с.

32. Допоміжні органи при главі держави: організаційні засади діяльності / Конституційна Асамблея: політико-правові аспекти діяльності // Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів. 2012. 46 с.

33. Іщенко О. Місцеве самоврядування: світовий досвід та особливості української моделі: громадсько-політична література/ Олексій Іщенко,; Ред. М. Верменчук; Ін-т законодавчих передбачень і правової експертизи. - К., 2015. 78 с.

34. Калюжний Р. Глава держави: інститут і статус: навч. посіб. Вид. 2-ге, перероблене і доповнене. Київ, 2014. 139 с.

35. Козюбра М. Нова диктатура чи цивілізована влада?: монографія. Івано-Франківськ, 2018. 78 с.

36. Колодій А.В. Рудницький. Наскільки варто обмежувати владу законодавчих органів: навч. посіб. Житомир: ЖНАЕУ, 2009. 28 с.

37. Кравченко В. В. Конституційне право України: навчальний посібник. Харків, 2014- 512 с.

38. Мазур Д. В. Акти правотворчості Президента в республіках зі змішаною формою правління (загально-теоретичний аспект): Харків. 2016. 165 с.

39. Місцеве самоврядування: 10 років здобутків/ Фонд сприяння місцевому самоврядуванню України при президентіві України, М. Пухтинський. –Київ, 2012. 214-215 с.

40. Назаренко Є. До питання про конституційну реформу державної влади України // Право України. Харків, 2016. 47 с.

41. Назаренко О. А. Договори в систематиці джерел

конституційного права: О.А. Назаренко : Наукова думка, 2010. 379 с.

42. Органи державної влади України: За ред. В. Ф. Погорілка: Монографія. – К., 2002. 229 с.

43. Погорілко В.Ф. Конституційне право України: Підручник/ Віктор Погорілко, Владислав Федоренко; За заг. ред. Віктора Погорілка: Наукова думка: Прецедент, 2016. 96 с.

44. Погорілко В.Ф. Теоретичні проблеми конституційного статусу Президента України: Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика Монографія.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України: А.С. К., 2018. 304-349 с.

45. Рибалка Н. О. Адміністративно-правові аспекти діяльності Президента України: автореф. дис. канд. юрид. наук: Рибалка Наталія Олегівна, Київ, 2009. 18 с.

46. Рибалка Н. О. Апарат обслуговування державної діяльності Президента України, нормативно-правові засади його створення та діяльності / Рибалка Наталія Олегівна // Наше право. - 2008. 44 с.

47. Старків І. М. Історико-правові витоки інституту президентства в Україні та світі: І. М. Старків: Форум права. 2012. 59 с.

48. Сухонос В. В. Інститут глави держави в конституційному праві: монографія, Суми: ДВНЗ 2011. 339 с.

49. Сухонос В. В. Класифікація інституту глави держави: критерії та види / В. В. Сухонос: Право України. 2017. 20 с.

50. Федоренко В. Л. Конституційно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України: Бюлетень Міністерства юстиції України. 2010. 39 с.

51. Шаповал В.М. Вищі органи сучасної держави. Порівняльний аналіз. К.: Програма Л, 1995. – С.112-134.

52. Теліпко В. Е. Конституційне та конституційно-процесуальне право України: навч. посіб.: Центр учбової літератури, 2017. 568 с.

53. Ярмиш О. Н., Серьогін В. О. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні. Тодики Ю. М. Навч. посібник.: Харків, 2012. 231 с.
54. Цивільний кодекс України : від 02 листопада 2019 р. №435. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 12 листопада 2019).
55. Харитонов Є. О. Цивільне право: посіб. для підгот. до іспиту / Є. О. Харитонов, Н. Ю. Голубєва, Ю. Ю. Акіменко. – Вид. 3-ге, перероб. і допов: Одіссей, 2013. 256 с.
56. Вступ до теорії правових систем: монографія / за заг. ред.: О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко.: Юрид. думка, 2006. 432 с.
57. Загальна теорія держави і права: підручник / за ред.: М. В. Цвік, О. В. Петришин. – Х.: Право, 2010. 584 с.
58. Хаустова М. Г. Національна правова система за умов розбудови правової демократичної державності в Україні: монографія / М. Г. Хаустова.: Право, 2008. 160 с.
59. Битяк Ю. П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади: монографія. Харків: Право, 2015. 304 с.
60. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. / Акад. прав. наук України. Харків: Право, 2009. Т. 2: Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення / заг. ред. Ю. П. Битяк. 576 с.
61. Петришин О.В., Серьогіна С. Змішана республіканська форма державного правління: питання теорії та практики. Право України. 2017. 57-60 с.